

В. Ф. Муратовакандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та практики перекладу з німецької мови
Чорноморського національного університету імені Петра Могили

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті на основі сучасних підходів обґрунтовано роль інформаційних технологій у підготовці майбутніх фахівців з перекладу. Виокремлено основні комп'ютерні програми машинного та автоматизованого перекладу. На підставі систематизації й узагальнення теоретичних надбань вітчизняних і зарубіжних дослідників, а також шляхом порівняльного аналізу наявних перекладацьких програм встановлено основні переваги формування перекладацької компетенції засобами сучасних інформаційних технологій: 1) ефективна організація навчального процесу за рахунок швидкого поповнення словникового запасу; 2) остаточне формування навичок двостороннього перекладу текстів певних функціональних стилів; 3) можливість перевірки орфографії, редакції тексту, аналітичного підходу до тексту-оригіналу; 4) створення умов для самостійної роботи й комфортного середовища; 5) використання Інтернету як основного засобу модернізації освіти. Описано переваги та недоліки Інтернет-програм, зорієнтованих на різні види перекладацької діяльності. На базі наявних програм обґрунтовано необхідність оптимізації навчального процесу підготовки майбутніх перекладачів. Комп'ютеризація інформаційних технологій стимулює подальший розвиток систем автоматизованого перекладу, що, у свою чергу, призводить до формування нових засад підготовки перекладачів: наочності й автономності.

Ключові слова: машинний переклад, автоматизований переклад, компетенція перекладача, двосторонній переклад, оптимізація навчального процесу, модернізація освіти, функціональний стиль, редактор тексту, база даних.

Постановка проблеми. Сучасні процеси глобалізації, розвиток комп'ютерних технологій і необхідність швидкого засвоєння нової інформації зумовлюють зміни в навчальному процесі підготовки майбутніх фахівців з перекладу. Формування нової картини світу, де комп'ютер, Інтернет, засоби мультимедіа посідають провідне місце, призводить до необхідності подальшого вдосконалення й переосмислення освітніх перекладацьких програм.

Комп'ютеризація інформаційних технологій сприяє прискоренню перекладацького процесу. Необхідність швидкого доступу до інформації зумовлює пошук способів її здобуття, використання набутих знань у професійній діяльності. При цьому виникають труднощі, пов'язані з підготовкою фахівців, які спроможні працювати з новими програмами, а також з необхідністю оновлення наявних освітніх програм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на актуальність дослідження інформаційних технологій і їх використання в навчанні, проблемами інноваційних технологій займаються такі дослідники, як Д. Стетченко, Н. Басова, С. Ветров, М. Кларін. Дидактичні засади застосування інформаційних технологій досліджували В. Беспалько, А. Нісімчук, О. Шиян та інші. Крім цього, підходи до аналізу машинного перекладу розвивали Б. Ахім, Б. Торстен, Ф. Коен, М. Кренц, Ф. Шефер та інші.

Застосування інформаційних технологій у процесі вивчення іноземних мов досліджують В. Краснопольський, Л. Морська, Є. Полат, І. Роберт, П. Сердюков та інші.

Теоретичні і практичні основи підготовки перекладачів викладено в працях І. Алексєєвої, М. Варшауєра, Т. Ковалю, Л. Латишева, Г. Мірама, Р. Міньяр-Бєлоручева, П. Ньюмарка, Л. Размжоу, Д. Соєра, А. Чужакіна та інших [3, с. 14].

Мета статті – здійснити теоретико-методологічний аналіз програм машинного перекладу щодо формування компетенції майбутніх перекладачів; визначити переваги й недоліки різних програм автоматизованого перекладу; окреслити перспективи подальших розвідок.

Виклад основного матеріалу. Поняття «перекладацька компетенція» зарубіжними та вітчизняними вченими тлумачиться по-різному, але спільним є те, що в основі цих визначень лежить роль перекладу в сучасному світі. Через це доречним є розподіл перекладу на чотири основні функції. За словами О. Чередниченка, ці чотири функції (мовна, культурна, когнітивна, креативна) є запорукою адекватного перекладу [2, с. 25]. Проте дослідник додає ще одну функцію, а саме захисну, яка спрямована на захист рідної мови та культури від надмірного впливу іноземних мов.

Ці функції зумовлюють процес формування перекладацької компетенції, проте, як стверджує Г. Кузенко, «у науковій літературі не існує

єдиного погляду на кількість і характер перекладацьких функцій, оскільки різні вчені характеризують їх за різними критеріями» [1, с. 84]. Отже, виділяють від 5 до 58 функцій, але в статті ми спираємося на класифікацію професора О. Чередниченка, оскільки вважаємо її найбільш системною та узагальненою.

Машинний переклад іноді називають автоматизованим. Проте ці два терміни мають різне тлумачення й застосування. Якщо машинний переклад стосується перекладу за допомогою комп'ютера з однієї мови іншою, то автоматизований переклад передбачає лише часткове залучення комп'ютера до процесу перекладу: або використання комп'ютерних словників людиною-перекладачем, або розподіл завдань між комп'ютером і людиною. Хоча іноді ці два терміни вживають як синоніми.

У перекладацьких бюро активно застосовують три програми машинного перекладу: PROMT, PRAGMA та SDL Trados. Остання є найбільш відомою серед перекладачів. Проте варто розглянути й інші програми автоматизованого перекладу, які здатні покращити компетенцію сучасних студентів і полегшити роботу перекладача.

Перекладач **PROMT** – програмне забезпечення для автоматизованого перекладу текстів [9].

Найбільш популярними є переклади з української мови російською та навпаки. На цьому етапі розвитку програми існує 60 мовних пар, проте основними мовами перекладу є англійська, іспанська, французька, німецька мови. Працює майже з будь-якими форматами файлів. Програма випускається російською компанією, яка наприкінці 2010 року впровадила гібридну технологію перекладу, що поєднує в собі різні підходи машинного перекладу. Така технологія дає змогу вводити текст у голосовому режимі, вести історію перекладених текстів. Крім того, програму можна застосовувати як в онлайн режимі, так і без підключення до Інтернету. Загалом програма PROMPT є відмінним перекладачем особливо на початковому етапі. Студенти можуть швидко оволодіти алгоритмом роботи з перекладачем, при цьому PROMPT здатний працювати на пристроях з операційною системою Android. Проте є також і свої недоліки: 1) якість перекладу залежить від обсягу словників; 2) практика використання показує, що 15% речень перекладаються неправильно через недостатнє врахування особливостей граматичної структури; 3) більшість вдалих перекладів є вузько орієнтованими.

Завантажувати програму необхідно з офіційного ресурсу розробника, що дасть можливість отримати дійсно якісне програмне забезпечення. Крім того, компанія-виробник пропонує акції для навчальних закладів та установ з метою поширення споживачів. Використання PROMPT є одним із початкових етапів роботи майбутнього

перекладача, доцільною платформою застосування набутих знань на практичних заняттях.

Наступна програма, з якої варто почати знайомство студентів-перекладачів з інформаційними технологіями, є комп'ютерний перекладач **Pragma 6** з підтримкою восьми мов, у якому наявні різні напрями перекладу [8].

Програма орієнтована як на корпоративних, так і приватних користувачів. На офіційному сайті програми розміщений онлайн перекладач, проте в програмі є певні недоліки: 1) набір словників обмежений; 2) програма поширюється як умовно-безкоштовна й має 2-тижневий термін ознайомлення; 3) збільшення обсягу мовних модулів приблизно в півтора рази порівняно зі старими версіями програми. Попри ці недоліки, програма дійсно підвищує продуктивність праці майже на 25%. Із теоретичного погляду, робота з Pragma 6 допоможе розширити функціональність перекладу (більше текстів різних функціональних стилів).

Найбільш популярною програмою в Україні можна з упевненістю назвати систему автоматичного перекладу **SDL Trados** [10].

Програма, яка створена в 1984 році в Німеччині Йохеном Хуммелем та Іко Кніфаузенем, дає можливість управління різними аспектами перекладацької діяльності. Система Trados включає декілька модулів для текстів різного формату. Компанія пропонує як корпоративний варіант програми, так і персональний.

Основою програми є Translation Memory (пам'ять перекладів). Це – лінгвістична база даних, яка постійно фіксує здійснені переклади для подальшого використання. Усі попередні переклади накопичуються в пам'яті перекладу та повторно використовуються, так що користувачеві не потрібно перекладати одне й те саме речення двічі. Чим більше користувач накопичує інформації в пам'яті перекладу, тим швидше він може здійснювати наступні переклади.

Основними завданнями, що використовуються для формування професійних умінь і навичок майбутніх перекладачів, під час застосування Trados є вправи на:

- формування й розвиток умінь порівняльного аналізу інформації; здобуття додаткових знань у роботі зі складниками інтерфейсу програми;
- поступовий переклад документів різного типу з використанням ТМ-файлу від попередньої сесії;
- ознайомлення з технологіями Translation Memory;
- аналіз зручності користування інтерфейсу тощо.

Проте в будь-якій програмі є свої недоліки: поступове ускладнення інтерфейсу, відсутність можливості відкрити кілька файлів одночасно для автоматичного поширення перекладу, особливо коли є велика кількість сегментів. Незважаючи

на це, система автоматичного перекладу SDL Trados – вдала платформа для вдосконалення навичок студентів під час роботи з інформаційними технологіями.

Окрім зазначених програм, є також безліч інших, які можна використовувати в процесі роботи й навчання. Серед них варто відмітити такі:

- **MetaTaxis** – система автоматизованого перекладу, розроблена у 2002 році [6]. Програма може виконувати імпорт-експорт файлів, є простішою у використанні (порівняно з Trados), вартість програми невелика. Зручна альтернатива для початківців у комп'ютерних технологіях перекладу.

- **Wordfast** – програма автоматизованого перекладу, що підтримує пам'ять перекладів (як SDL Trados) [12]. Працює на декількох платформах. Користується попитом серед перекладачів-фрилансерів. Для студентів-початківців ця програма простіша у використанні порівняно з Trados, проте працює на схожих алгоритмах.

- **Déjà Vu** – програма автоматичного перекладу [5]. Має багато переваг для перекладачів-початківців: оптимізує час перекладу та витрати; забезпечує цілісність усіх перекладів, що покращує їх якість.

- **OmegaT** – безкоштовна система автоматичного перекладу, що підтримує пам'ять перекладів [7]. Доречним є розпочати навчання студентів саме із цієї безкоштовної програми, оскільки кожний може завантажити й користуватися нею. Що стосується мов, із якими система працює, їх кількість постійно збільшується завдяки роботі професійних перекладачів.

У процесі формування перекладацької компетенції сучасні інформаційні технології дають змогу організувати власний процес навчання, покращити навички двостороннього перекладу, аналізу та синтезу повідомлень. Проте варто пам'ятати про критерії й особливості комп'ютерних систем, які викладач обирає студентам для засвоєння: платний контент; наявність дистанційного використання; відеоогляди з користування програмами; лабораторні роботи з перекладу конкретних текстів або їх фрагментів.

Студенти можуть обирати між різними способами роботи, але невід'ємною частиною перекладацького процесу є здатність працювати з найбільш поширеними форматами файлів: MS Word, Excel, HTML, PowerPoint. Незалежно від обраного методу роботи, всі студенти-перекладачі потребують однакові інструменти для професійної діяльності: термінологічні словники, глосарії, бази даних; архіви попередніх перекладів; консультування фахівців з окремих галузей.

У 2004 році Генеральна дирекція з перекладу Європейського Союзу опублікувала документ, у якому подано опис роботи перекладача із засобами інформаційних технологій [11].

Студентам варто було б запропонувати ознайомитися із цим есе як одним із видів творчо-пошукової роботи, оскільки в документі представлено опис основних допоміжних засобів, баз даних, редакторських програм, якими користуються сучасні європейські перекладачі та які можуть суттєво полегшити професійну діяльність.

Основними причинами навчання студентів машинного перекладу, а також систем автоматизованого перекладу є такі: можливість перекладу електронних листів або ділового листування; переклад посібників, інструкцій з експлуатації (головним чином за допомогою використання пам'яті перекладів); переклад веб-сторінок; переклад веб-сайтів; спілкування в онлайн-чатах у реальному часі; літературний переклад текстів.

Студентів-перекладачів з німецької мови потрібно також інформувати стосовно процесів у сучасному німецькомовному просторі, які можуть вплинути на перекладацьку діяльність. Серед них варто вказати нові тенденції до спрощення й економії мовних засобів.

Іноземні слова швидше адаптуються в німецькій мові, утворюються нові прикметники з іменників і дієслів. Нові дієслова стають основою подальших деривацій, а запозичення з англійської мови стосуються не лише окремих афіксів, а цілих лексем, які пізніше перетворюються на компоненти нових німецьких слів. Порівняйте вираз «*сильна жінка*» (*starke Frau*, але в сучасній німецькій – *Power-Frau*) [4]. Ці процеси потрібно враховувати під час укладання словників для автоматизованого перекладу, оскільки жодні інформаційні технології не здатні перекласти великі конструкції голофразису без додаткового включення всіх новоутворень до словника перекладацької системи.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи інформацію щодо систем машинного та автоматизованого перекладу, потрібно вказати такі моменти:

1. Робота з безкоштовними програмами може стати першим кроком у навчанні студентів. Користувач не потребує довгого часу для засвоєння програми, потрібний лише доступ до Інтернету. Недоліками можна назвати неможливість включення власних словників, подальші налаштування таких програм майже неможливі, якість перекладу невисока.

2. Програми перекладу для ПК мають власний інтерфейс користувача залежно від фірми виробника, текстовий редактор. Перевагами таких програм є можливість працювати у звичному для користувача середовищі, можливість залучення спеціалізованих словників. Основним недоліком є вартість програм, а також проблема конфіденційності контенту.

3. Після ознайомлення студентів із машинним перекладом, з алгоритмом редагування текстів набути навички повинні включати можливість під-

готовки тексту перекладу в текстовому процесорі MS WORD; використання Internet, сучасних засобів автоматизації роботи перекладача (редагування тексту, машинний переклад, електронні словники та енциклопедії); роботи з програмами Translation Memory; здійснювати редагування перекладу відповідно до стандартів.

4. Перспектива подальших досліджень полягає в практичному розробленні нових курсів: «Редагування перекладу», «Інформаційні технології в перекладацькій діяльності» тощо – з укладанням комплексу вправ та експериментальною перевіркою розробленої методики навчання.

Список використаної літератури:

1. Кузенко Г.М. Перекладацькі функції та їх роль у діяльності перекладача. *Вісник ДДПУ імені Івана Франка. Серія «Мовознавство»*. Київ, 2016. № 6. С. 84–86.
2. Чередниченко О. Складові професійної компетенції письмового та усного перекладача. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Київ, 2007. № 41. С. 25–27.
3. Шупта О., Мацюк О. Формування професійних умінь та навичок у майбутніх перекладачів засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2016. № 47. С. 14–18.
4. Dargiewicz A. Die Sprache lebt und verändert sich. *Zu neuesten Tendenzen in der deutschen Wortbildung, Acta Neophilologica*. 2012. № XVI (1). S. 61–76.
5. Deja Vu. Translation Memor. URL: <https://powerling.com/tools-technology/translation-memory>.
6. MetaTaxis. The easy way to translate. URL: <http://www.metataxis.com>.
7. OmegaT. The free translation memory tool. URL: <http://omegat.org>.
8. Pragma 6.x. Trident Software. Комп'ютерний переклад для ucix. URL: <http://www.translate.ua/uk/pragma-6x>.
9. PROMT. Automated Translation Solutions. URL: <http://www.promt.com>.
10. SDL Trados Studio. Leading translation software for everyone. URL: <https://www.sdltrados.com>.
11. Übersetzung Hilfsmittel und Arbeitslauf. URL: https://www.uni-due.de/imperia/md/content/computerlinguistik/tools_and_workflow_de.pdf.
12. Wordfast. URL: <https://www.wordfast.net>.

Muratova V. Formation of professional translators' competences by virtue of information technologies

The article deals with the role of information technology in the preparation of future translation specialists. The main computer translation programs are highlighted. The problems of translator training have been identified taking into account modern educational programs. On the basis of systematization and generalization of theoretical achievements of the domestic and foreign researchers, as well as through comparative analysis of existing programs, the main advantages of the formation of translation competence by means of modern information technologies are established: 1) effective organization of the educational process due to rapid vocabulary replenishment; 2) the final formation of the translation skills of the texts from certain functional styles; 3) the ability to check the spelling, text editing, analytical approach to the text of the original; 4) creation of conditions for independent work and comfortable environment; 5) use of the Internet as one of the main means of education modernization. The advantages and disadvantages of programs are described, with a focus on various types of translation activities. On the basis of existing programs, the necessity of optimizing the educational process of training future translators is substantiated. The computerization of information technologies stimulates the further development of automated translation systems, in turn, leads to the formation of new principles for the training of translators: clarity and autonomy.

Key words: machine translation, assisted translation, translator's competence, two-way translation, optimization of the educational process, modernization of education, functional style, text editor, database.